

Рекреаційне використання річки Десна в межах Чернігівської області України

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин
e-mail: irina.filonenko.71@mail.ru

Анотація. Зазначається важливість використання водних об'єктів з рекреаційною метою, вказуються види туризму, які можна розвивати на основі водних ресурсів. Визначені основні напрямки рекреаційного використання річки Десна, зокрема: рафтинг та сплави, розвиток лікувальної та оздоровчо-спортивної рекреації, екологічного, сільського зеленого, купально-пляжного та промисельного туризму. Дана характеристика передумов та особливостей розвитку кожного з напрямків.

Ключові слова: рекреація, Десна, водні об'єкти, туризм, рафтинг, сплави, оздоровлення, спорт, заклади розміщення, промисли, сільський зелений туризм, екологічний туризм, купально-пляжний відпочинок.

Під час організації відпочинку особлива роль належить водним об'єктам, на основі використання яких можна розвивати різні види відпочинку і спорту - купання, рибальство, відпочинок на парусних і веслових суднах (сплави, рафтинг, вітрильний туризм), кайтинг з усіма його різновидами, відпочинок з використанням моторного малолітражного флоту, воднолижний спорт, підводне полювання (дайвінг), квест, тимбілдінг, кейтеринг, промисельний туризм. Слід також зазначити, що більшість рекреаційних закладів розташовується або безпосередньо на берегах водойм, або поблизу них, адже останні створюють особливий мікрокліматичний комфорт, забезпечують зміну вражень, а мальовничі берегові ландшафти сприяють підвищенню естетичної цінності території, залученню додаткової кількості відпочивальників. У межах Чернігівської області, як відомо, головною водною артерією є р. Десна з її притоками, численними старицями та озерами в заплаві.

З деякими особливостями рекреаційного використання річки частково можна ознайомитись у дисертаційних дослідженнях рекреаційної системи та туристично-рекреаційного комплексу Чернігівської області, які в різні роки проводили, відповідно, Смаль І.В. та Філоненко І.М., активно вивченням цього питання займається професор КНУ імені Тараса Шевченка, доктор географічних наук Бейдик О.О. Інформація стосовно відпочинку та рафтингу на Десні час від часу з'являється в мережі Internet.

Автор даної статті має на меті вивчити, узагальнити існуючий матеріал і сформулювати основні напрямки використання річки з рекреаційною метою, розглянути основні передумови та особливості розвитку кожного з визначених напрямків.

Десна бере початок на Смоленській височині і є другою за величиною (довжина 1130 км, в т.ч., у межах України - 591 км) притокою Дніпра, яка впадає в нього з лівого берега. На сьогоднішній день на Десні, практично, відсутні греблі, бетонні дамби та шлюзи. Найбільшими лівими притоками Десни є Сейм, Остер, Шостка, правими - Снов, Убедь, Мена, Білоус. Річка є джерелом водопостачання таких міст, як Київ, Чернігів, Новгород-Сіверський, Короп, Бровари, прокладені дуже популярні маршрути на байдарках, на її берегах розміщені десятки баз відпочинку. Вміст радіонуклідів характеризується як стабільний. "Зразу після аварії на ЧАЕС спостерігалось високе радіаційне забруднення поверхневих вод р. Десни та річок її басейну. Зараз радіоактивність води знизилась: стронцію -90 в середньому у 12 разів, а цезію 137 більше, ніж у 6000 разів " [2, с.32].

В якості основних напрямків рекреаційного використання річки Десна можна назвати *рафтинг та сплави, розвиток лікувальної та оздоровчо-спортивної рекреації, екологічного, сільського зеленого, купально-пляжного та промисельного туризму.*

Так, *рафтинг та сплави* на річці Десна пропонують окремі туристичні об'єднання, клуби, компанії тощо. Так, корпоративне об'єднання «Кластер водного туризму в Чернігівській області» включає 4 програми, пов'язані з розвитком водного туризму, одна з яких – «Подорожі на плотях по річці Десна» діє вже більше 6 років. Туристична компанія «Дикий тур» розробила тур – «Рафтинг по Десні», що має важливе значення не лише для любителів рафтингу, але й для поціновувачів пам'яток природи та древньої архітектури, адже колись узбережжя Десни було улюбленим місцем полювання київських князів, а вздовж долини річки розташувались старовинні міста, овіяні багатою історією та легендами. CLUB DESNATRAYEL VIP пропонує сплави, виділяючи 5 акваторій - № 1 – Новгород-Сіверський, № 2 – смт. Макошино, № 3 - Чернігів, № 4 - смт. Седнів, № 5 - м. Батурин. Компанія Десна-сплав «Зачарована Десна» розробила програми одноденних групових сплавів. На Десні проводяться прогулянки на катері, зокрема, в річковому порту м.Чернігова в теплий період жителі та гості міста можуть здійснити таку прогулянку на катері «Казбек».

Наприкінці травня 2011 року річкою Десна проходила ділянка маршруту міжнародного проекту «Ратний шлях» на копіях середньовічних суден «Плотва» і «Сварог». Учасники походу (українці та

росіяни) пройшли по річках Сейм і Десна територіями Курської, Сумської та Чернігівської областей і відтворили повернення до Києва на човнах князя Святослава з переможного походу 965 року.

Передумовою для розвитку *лікувальної рекреації* на Десні є наявність важливого природного лікувального чинника - йодованої деснянської води й приуроченість до річки та її приток майже половини з 15 існуючих санаторно-лікувальних закладів Чернігівщини – санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, санаторіїв-профілакторіїв.

Відомий на всю Україну й за її межами міжгосподарський санаторій «Десна» (дитячий та для дітей з батьками) за 3 кілометри від центру Ладинки (Чернігівський район) у мальовничому куточку Придесення, на горі „Лисуха”, що на лівому березі Десни. На глибині 700 м тут виявлене підземне джерело гідрокарбонатно-хлоридонатрієвої води, яка, практично, не має аналогів у світі. В санаторії лікують радикуліт, остеохондроз, поліартрит і розлади нервової системи.

Користуються популярністю й інші санаторії - дитячі та для дітей з батьками: "Десна" в м. Новгород-Сіверський, "Дружба" (м. Чернігів), міжгосподарський санаторій "Остреч" (м. Мена, р. Мена, притока Десни), дочірнє підприємство "Дитячий санаторій імені Щорса" ПАТ "Укрпрофоздоровниця" (сmt. Сосниця (р.Убедь, права притока)), Чернігівський обласний дитячий протитуберкульозний санаторій "Зелений гай" (м. Чернігів).

Досить давню історію мають *оздоровлення та відпочинок* на річці Десна. Упродовж 1920-х рр. у Чернігові діяло два будинки відпочинку - Подусівський та Чернігівський, на 45 та 60 осіб відповідно. Курортний сезон тривав в одному - з 15 травня по 1 вересня, а в іншому - з 1 червня по 1 жовтня. Про відпочинок городяни відгукувались позитивно: "Ранок. Встаємо і одягаємося тихо, щоб не розбудити наших товаришів, які ще сплять. А нам не спиться, більшість із нас по звичці встає о 6 годині ранку. Встали, гарно покупалися в Десні, яка тут поряд. О 9 год.- здоровий сніданок. Він проходить на повітрі за двома довгими столами, де розміщується 60 душ. Після сніданку всі розходяться хто куди: до парку, грати в шахи, кататися на човні, полежати на сонці"[1, с. 31].

Улітку 2012 року функціонувало 25 закладів оздоровлення та відпочинку, 518 таборів з денним перебуванням, 14 таборів праці та відпочинку та 2 наметових табори. Більшість із них приурочені до р.Десни та її приток.

Так, санаторій "Десна" приймає дітей у літній табір, де вони розміщуються у двохмісних кімнатах з частковими, або з усіма зручностями. Відпочинковий та оздоровчо-лікувальний процес доповнює калорійне п'ятиразове харчування з різноманітним меню. Також до послуг дітей укомплектований зал лікувальної фізкультури, спортмайданчик, футбольне поле, волейбольна площадка, сауна з басейном, кіноконцертний зал, бібліотека, ігрова кімната, більярдний зал, магазин. Працює пляж санаторію на річці Десна під наглядом інструкторів з плавання. Щоденно проводяться дискотеки, перегляд нових художніх фільмів, влаштовуються різноманітні вікторини, конкурси та змагання, для бажаючих - екскурсії.

У мальовничому місці на узбережжі Десни, поблизу села Ладинка (відстань 100 км від Києва) знаходиться база відпочинку "Золотий берег" із затишними літніми дерев'яними будиночками, лісом, озерами, пляжем, можливістю порибалити. А біля одного з найпопулярніших серед чернігівців місця літнього відпочинку - "Золотого" пляжу, на березі Десни, в затишному мальовничому куточку древнього Чернігова розташований туристичний комплекс «Золотий берег».

На березі Десни в палаці Рум'янцева-Задунайського (с. Вишеньки Коропського району) для дітей шкільного віку діє учбово-оздоровчий центр "Сузір'я", який за наслідування багатих традицій Міжнародного дитячого центру "Артек", називають "Північним Артеком". Табір «Деснянка», що в с.Салтикова Дівиця Куликівського р-ну, щороку за три табірні зміни оздоровлює близько тисячі дітей з різних районів області. Приватна база відпочинку «Богдан», розташована безпосередньо на березі р. Десни (Куликівський р-н, с. Кладьківка), пропонує прогулянки на катері, рибальство, більярд, дайвінг, водні лижі, кайтінг. тут є паркіпг, міні-сауна, пляж.

Функціонують також Дитячий позаміський заклад оздоровлення та відпочинку "Десна" (Борзнянський район, с. Ядути, р. Доч), дитячий позаміський заклад оздоровлення та відпочинку "Десна" ТОВ Менський дитячий оздоровчий комплекс "Казковий-2", дитячий заклад оздоровлення та відпочинку ім. Щорса (сmt Сосниця), ПП Заміський дитячий оздоровчий комплекс "Відкриті двері" (Чернігівський район, с. Новий Білоус, урочище Подусівка), позаміський заклад оздоровлення та відпочинку "Юний хімік" (Чернігівський район, сmt. Седнів), база відпочинку «Десна» заводу імені Корольова (м. Остер, Козелецького району). У Куликівському районі понад 30 років діє туристичний клуб «Вогнище».

Всього ж упродовж 2012 р. в таборах та санаторіях Чернігівської області відпочило й оздоровилося майже 61 тисяча дітей шкільного віку

Екологічний туризм можна розвивати на базі національних природних парків, територіями яких протікає р. Десна. Сучасна природоохоронна практика в національних парках світу відводить не менше 75 відсотків площі до суворо охоронної без регульовальних заходів і порушень природної сукцесії, решта використовується з рекреаційною метою, хоча екотуризм допускається скрізь. Головне завдання національних природних парків України полягає в управлінні рекреаційною діяльністю, зокрема відвідуванням території.

Одним із найкраще збережених природних комплексів заплавл великих річок в Україні є заплава Десни у межах Деснянсько-Старогутського національного природного парку. На ній багато озер, стариць, заболочених ділянок. Тут можна познайомитися з природою Полісся України й відпочити. Для ознайомлення з природою парку пропонуються екскурсії по маркованих екологічних стежках «Візитівка Десни», на якій представлені природні комплекси річкової заплави, та «Графівська», яка проходить незайманими куточками Старогутських лісів. Для прийому відвідувачів функціонує дві туристичні бази на 22 місця, які розташовані на березі річки Десна, та 11 літніх вагончиків на 24 місця. Також у спеціально відведених місцях можна розбити намети, взяти в користування човни. Національний природний парк приваблює також своїм розташуванням в екологічно чистому регіоні України, а також віддаленістю від великих промислових міст.

52 кілометри річки Десна проходить територією Мезинського національного парку, який пропонує екскурсії спеціально розробленими екологічними стежками й туристичними маршрутами. У складі парку – кілька ландшафтних заказників. Можна відвідати озеро Хотинь поблизу села Радичів, джерело «Забілина криниця» поблизу села Сміле, село Рихли, де знаходяться такі пам'ятки природи, як «Цар-дуб», «Печеристий дуб», старовинна ялинова алея. Розроблено водний маршрут до Новгород-Сіверського, для забезпечення якого парк одержав два прогулянкові катери, місткістю 7 чоловік кожен. Одним із видів рекреаційних послуг на території Мезинського національного природного парку є любительське рибальство, яке проводиться населенням та відвідувачами парку на р. Десна та заплавлних озерах поблизу неї. Гості можуть зупинитися у спеціально обладнаних приміщеннях природоохоронного дослідного відділення парку в селі Радичеві. Також для ночівлі туристів укомплектовуються кімнати у природоохоронному дослідному відділенні в селі Городище.

У межиріччі Дніпра й Десни знаходиться регіональний ландшафтний парк «Міжрічинський». Улітку 2011 року тут була відкрита екологічна стежка «Журавлинна», прогулюючись якою туристи можуть ознайомитися з рослинним та тваринним світом поліських лісів, луків, боліт, навчитися розрізняти птахів за особливостями гніздування та голосами, тварин - за слідами.

Розвитком *сільського зеленого туризму* на Чернігівщині опікується головне управління культури, туризму і охорони культурної спадщини ОДА у співпраці з обласною асоціацією зеленого туризму «Сіверянські обереги», які надають практичну інформацію для власників садиб, що бажають зайнятися цим видом діяльності, ведуть облік уже діючих садиб сільського зеленого туризму, організують семінари й «круглі столи» з даної тематики, презентують цей напрямок туризму на різних туристичних виставках.

Нині садиб, які пропонують варіанти відпочинку в сільській місцевості в області близько тридцяти. Садиви відрізняються не лише умовами, які пропонуються туристам, а й комплексом супутніх послуг. Основні центри сільського зеленого туризму розташовані в Ічнянському та придеснянських Чернігівському й Коропському районах. Важливими ресурсами для цього є р. Десна й озера, на яких, крім купання, можна порибалити й покататися на човнах, ліси і поля для піших і кінних прогулянок, збору ягід, грибів та лікарських трав. Найбільш відвідуваними осередками сільського зеленого туризму на базі ресурсів Десни та її приток є садиба «Кінний двір Седнівський», котедж «Дача в Седневі» (розташовані за 25 км від Чернігова та 175 км від Києва на березі р.Снов), садиба «Гостинна хата» вс. Пушкарі Козелецького району в 150 метрах від р. Отер. та ін.

Передумови розвитку *промисельного туризму* на Десні сформувались завдяки багатій флорі й фауні берегів річки та її вод. Є також можливості *проведення різних видовищних та розважальних заходів*, зокрема, в селі Шестовиця Чернігівського району проводиться щорічний Міжнародний фестиваль слов'яно-варязької культури та історичного фехтування.

Важливо також зазначити, що на берегах р. Десни та її приток функціонує багато *закладів розміщення* для туристів. Так у 2004 році за найсучаснішими стандартами у м. Новгород – Сіверському збудований чотиризірковий готель «Слов'янський», з оглядової вежі якого можна побачити всю красу міста та спостерігати захоплюючі деснянські краєвиди.

Заклад має 30 витриманих у класичному стилі, індивідуальних за кольоровою гамою номерів на 65 місць, у тому числі 5 дитячих, 4 стандартні номери з двома ліжками, 16 стандартних двомісних номерів з одним ліжком, 4 номери класу «люкс», 2 двокімнатних чотирьохмісних «напівлюкс», «апартаменти», «президентський люкс». Кожен номер оснащений супутниковим ТБ, міні-баром, телефоном, системою клімат-контролю, електронним замком. Додатково можна відвідати ресторан, диско-бар, сауну, турецьку лазню, фітнес-зал, більярдну, скористатись послугами конференц-залу, пральні, перукарні, стоянки.

16 грудня 2011 року двері для прийому гостей відкрив сучасний тризірковий готель бізнес-класу «Чернігів». Його вигідне розташування в мальовничій парковій зоні на березі річки Десна забезпечує комфортне перебування для всіх категорій відвідувачів. У віддаленому від центру районі Чернігова також у парковій зоні на березі Десни розташований готель «Придеснянський». Побудований він був ще за радянських часів, зараз реконструйований. Є люкси, напівлюкси, одно - та двомісні номери. Всі номери з вигодами, телевізором, холодильником, більшість з кондиціонером. Є кафе на 60 місць та 2 банкетних зали. В межах уже згаданого туристичного комплексу «Золотий берег» в обласному центрі функціонує готель "Золотий берег" – апартаменти з чотирьох гостьових будиночків, трьох

затишних гостювих будиночків-зрубів, з сучасним рівнем готельного комфорту, також один VIP-будиночок (люкс номер). У номери можна замовляти страви з сусідніх ресторанів "Золотий берег" або "Колиба".

До послуг туристів також міні – готель на Десні (400 метрів до річки) - 4 затишні 2-місні кімнати, з вікон яких відкривається чудовий краєвид на найбільше заплаване озеро Десни. У будиночках є все необхідне для комфортного проживання, а рекреаційні пункти обладнані столиками, мангалами, місцями для сміття. Є затишна альтанка, 2 гаражі для автотранспорту, неподалік від будиночка працюють 2 магазини. На березі ріки Снов, у Седневі до послуг туристів - 2-поверховий будинок для сімейного відпочинку, а за 2 км від Чернигова, на річці Білоус, також у вигляді 2-поверхового будинку (3 великі кімнати на 6 спальних місць) з усіма зручностями функціонує комплекс для відпочинку на природі. За 17 км від Чернигова, в с.Снов'янка (Чернігівський район) відкрито новий заміський еко-готель ШішкиNN.

На Чернігівщині зосереджений значний туристичний потенціал. Сприятливі кліматичні умови, різноманітна флора й фауна, наявність 610 природних заповідних об'єктів роблять територію області привабливою для відпочинку. Важливу роль у розвитку різних видів рекреаційної діяльності відіграє головна водна артерія області - р.Десна., наявність якої створює передумови для функціонування лікувальних та оздоровчих закладів, розвитку водних видів туризму, купально-пляжного відпочинку, екологічного та сільського зеленого туризму, промислів. Комфортне перебування рекреантів у Придесенні забезпечують численні заклади розміщення, які пропонують широкий спектр послуг та здатні максимально задовольнити потреби відвідувачів.

Література

1. Непотенко І. Офіційні та неофіційні форми відпочинку у системі «правильних» практик дозвілля 1920-х рр. (на прикладі міста Чернігова) / І.Непотенко // Сіверянський літопис. – 2011. – №5. – С. 31.
2. Сучасні екологічні проблеми Українського Полісся і суміжних територій (до 25-річчя аварії на ЧАЕС): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Ніжин, 26-28 квітня 2011 р.) / НДУ імені Миколи Гоголя. – Ніжин, 2011. – С. 32.
3. Чернігівщина: природа, населення, господарство (комплексне географічне дослідження) Монографія / [Барановська О.В., Барановський М.О., Смаль В.В., Смаль І.В.]. – Ніжин : Наука-сервіс, 2000. - С. 30 - 34.
4. Сплави по Десне, отдых на Десне, рафтинг по Дене. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.saga.ua/667_turns_showturn_2135.html
5. Сплав по Десне, рафтинг Десна – Дикий тур Киев. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://wildtour.com.ua/wildeturmainu/act_otdu/raftu/desnau/
6. Сплав по Десне. Зачарованная Десна. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://extreme-weekend.com.ua/desna-rafting-splav-tour-desne.html>
7. Мезинський національний природний парк. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mezin-park.org/>
8. На Чернігівщині відкрито нову екологічну стежку «Журавлина». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.conservation.in.ua/index.php/uk/novini/117-na-chernigivshchini-vidkrhto-novu-ekologichnu-stezhku-zhuravlina>
9. [Електронний ресурс] – Режим доступу: na-desne.at.ua/index/pro_bazy/0-2
10. [Електронний ресурс] – Режим доступу: desna.papirus.ua/
11. Всеукраїнська тижнева газета «Сіверщина». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://siver.com.ua/news/2012-06-07>
12. Всеукраїнська тижнева газета «Сіверщина». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://siver.com.ua/news/2012-08-16>
13. Всеукраїнська тижнева газета «Сіверщина». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://siver-obereg.at.ua/_nw/1/38882799.jpg

Аннотация. *И. Н. Филоненко Рекреационное использование р.Десна в пределах Черниговской области Украины. Определяется важность использования водных объектов в рекреационных целях, указываются виды туризма, которые можно развивать на основе водных ресурсов. Определены основные направления рекреационного использования реки Десна, в частности: рафтинг и сплавы, развитие лечебной и оздоровительно-спортивной рекреации, экологического, сельского зеленого, купально-пляжного и промыслового туризма. Дана характеристика предпосылок и особенностей развития каждого из направлений.*

Ключевые слова: *рекреация, Десна, водные объекты, туризм, рафтинг, сплавы, оздоровление, спорт, заведения размещения, промыслы, сельский зеленый туризм, экологический туризм, купально-пляжный отдых.*

Abstract. *I. M. Filonenko R.Desna Recreational use within the Chernihiv Oblast Ukraine. Determine the importance of water bodies with recreational purposes specified types of tourism that can be developed on the basis of water resources. The main areas of recreational use of the river Desna, including: Rafting, development of therapeutic and recreational and sports recreation, environmental, green country, swimming, and beach tourism promyselnoho. The characteristic of the prerequisites and characteristics of each of the areas.*

Keywords: *recreation, Desna, vodniob'yekty, hiking, rafting, rafting, recreation, sports, Location, crafts, turyzm village green, eco-tourism, bathing-beach vacation.*

Поступила в редакцию 05.02.2014 г.